

Darülfünun EDEBİYAT FAKÜLTESİ MECMUASI

فلسفہ ، اجتماعیات ، تاریخ ، جغرافیا ، ادبیات

ایک آئندہ بر نشر اولونور

مندرجات

ایک زمان فلسفہ سی	دو قنور اور خانہ سہم الدین
ایک تورک فیلسوفی	از میرلی اسماعیل مہدی
روصوبہ کورہ بدن تربیہ سی	اسماعیل مہدی
تصحیح واعتذار	آرام غالاتی
فلسفہ اصطلاحی	خلیل نعمت اللہ
ابتدائی ذہنیت	خلیل نعمت اللہ
جوغرافیادہ مشاہدہ اصولی	علی طامہ
بین الملل مستشرقلر قونفرہ سی	کویہ پیل زاده محمد فؤاد

استانبول — آمدی مطبعہ سی

1928

«اوقسفورد» ده طوپلانا اوده برنجی

بین الملل مستشرقلر قونغرہ سی

اوقسفورد اجتماعی، بین الملل مستشرقلر قونغرہ سنک اون یدنجی طوپلانی شیدی. ایلک دفعہ 1873 سنہ سنده پارسده طوپلانا قونغرہ، صیراسیله «لوندرد»، پترسبورغ، فلورانس، برلین، لیدن، ویانه، استوقهولم، لوندرد، جنوه، پارس، روما، هامبورغ، جزایر، قونپهاغ، آتن، شهر رنده طوپلانمش و 1912 ده کی صوک آتنه قونغرہ سنده، کله جک اجتماعک 1915 ده اوقسفوردده اولماسی قرارلاشمشیدی. آرایه جهان حربنک کیرمه سی و حرب بیتدکن صوکراده ملتار آراسنده کی مناسبانک تنظیمی ایچون اوزون زمانلر کچمه سی، قونغرہ نک اون اوچ سنه تاخرله طوپلانماسنه سبب اولدی.

بونلردن استوقهولم قونغرہ سنه مرحوم احمد مدحت افندی، صوک آتنه قونغرہ سنه ده مرحوم احمد حکمت بک عثمانلی حکومتی ممثلی اولارق اشتراک ایتشلردی. دیگر قونغرہ لر حکومتک رسماً اشتراک ایدوب ایتمه دیکنی مع الاسف بیلیمورم.

صوک قونغرہ نک ترتیبی ایشلرینی «اوقسفورد» دارالفنوننه منسوب «هندتقیقاتی انستیتوسی» درعهده ایتمشدی. اکثریسی اوقسفوردک شرق تدقیقاتیله توغل ایدن پروفیسورلردن مرکب اولق اوزره برعمومی قومیت، برده داها محدود اعضادن مرکب بر فعال هیئت تشکل ایتدی. اصولدن اولدینی وجهله، بوتون حکومتلره، دارالفنونلره، آقاده میلره، علمی جمعیتلره دعوتنامه لر کونده ریلدی. آیریجه، بوایشلرله علاقه دار بوتون متخصصلرک اشتراکی رجا ایدیلدی. تورکیه جمهوریتی و استانبول دارالفنونی ده آیری آیری دعوتنامه لر آلدیلر و قونغرہ یه رسمی صورتده اشتراکی قبول ایتدیلر.

قونغرہ ترتیب هیئتک مساعیسی، پارلاق صورتده نتیجه لندی: بلجیقا، انکلتره، دانیمارقه، مصر، فرانسه، آلمانیا، ماجارستان، ایتالیا، ژاپونیا، هوللاند، نوروهج، ایران، پولونیا، پورتکیز، اسوهچ، تورکیه، آمریکا دولتلیله پالاق، رسمی مرخصلر کونده رملک

صورتيله اشتراك ايتديلر. دارالفنونلر آراسنده، انكلتره نك برچوق دارالفنونلر، آلمانيانك اون ايكي دارالفنوني بالخاصه كوزه چارپيوردى. آروپا، آمريكا و آسيانك آلتىس بر بردارالفنوني، اون اوچ آقاده ميسى، اللى ايكي علمى مؤسسەسى آيرى آيرى مئللر يوللامشلردى. خصوصى صورتده اشتراك ايدەنلرله برلككە، قونغره اعضاسنك يگونى آلتىوزدن آشاغى دكلدى.

بوتون بو جنس قونغره لردە معتاد اولديغى اوزره، قونغره داها اولجه دوقوز شعبه يه آيريلشدى:

I — عمومى قسم (آنتروپولوژى، اتنوگرافى، قبل التاريخ آرکه اولوژيسى، مقاييسه لى اساطير، خليات).

II — آثوريات و اوکا متعلق ساثر ساحه لر؛ اسكى الجزيره واسكى آنادولو.

III — مصر و آفريقا.

IV — مرکزى و شمالى آسيا، تبت.

V — اقصى شرق، هند چينى، ماله زيا، پولينه زيا.

VI — اسكى هند، يكي هند، سيلان، ايران، ارمنى، قفقاسيا ساحه لرى تدقيقاتى.

VII — عهد عتيق، عبرانى و آرمى تدقيقاتى.

VIII — اسلام و تورك تاريخ، لسان واديات، الح... لرى.

IX — شرق صنعتى.

قونغره يه اشتراك ايدەنلر ك عددى ايلك تخميندن پك فضلە اولديغى كى، قونغره دده اوقونمق اوزره حاضر لانان تدقيقنامە لرك مقدارى ده پك چوق اولديغندن، هيئت ترتيبه اساساً چوق كنش اولان آلتىجى شعبه يى اوچه آيردى؛ و بويلاجه، شعبه لرك عددى اون برە ابلاغ ايديلدى.

بو شعبه لردە اوقونان تدقيقنامە لرك عددى بالخاصه دقتە شاياندر:

برنجى شعبه دده 27، ايكنجى شعبه دده 22، اوچنجى شعبه دده 20، دردنجى شعبه دده 7، بشنجى شعبه دده 22، آلتىنجى شعبه دده 34، آلتىنجى شعبه نك ايكنجى قسمندە 24، اوچنجى قسمندە 26، يدنجى شعبه دده 20، سگزنجى شعبه دده 33، دوقوزنجى شعبه دده 27 راپور اوقونوب مناقشه ايديلدى. بوضورتله، قونغره دده همان همان 250 قدر تدقيقنامە

موضوع بحث اولدى. قونغره نك ضبطنامه لرى انتشار ايتديكى زمان ، اون يدنجى اوقسفورد مستشرقلر قونغره سنك نه بويوك بر فعاليت كوستردىكى پك اى آكلاشيلاجقدر .
قونغره 27 آغستوس بازارايرتسى كوني ساعت 21 ده رسمى صورتده آچيلدى ؛
على الاصول نطقلر اوقوندى ورسمى مثالرك تقديم مراسمى اجرا ايديلدى . مراسمدن
صوكر ، كيجه ياريسنه قدر دوام ايدن چاي ضياقتنده قونغره اعضاسى بربريله طائيشوب
كوروشديلر . اوراده ، اوزون سنه لردن برى شخصاً طائيشمقده اولديغمز دوستلرد راست
كلديكم كى ، غياباً طائيشوب مكتوبلاشمقده اولديغمز حالده شخصاً كوروشمه مش
اولديغمز مسلكداشكده طائيشدم . قونغره نك صاف وصمى علم هواسى ايجنده ، دوستلقلر
پك چابوق تأسس ايدىوردى ... اساساً بويوك قونغره لرك اى بويوك فايداسى ده ، شهبه سز ،
بو شخصى معارفه لردر . صالى صباحندن اعتباراً شعبه لرك اجتماعى باشلادى . ديكه نه جك
راپورلر پك چوق وزمان طار اولديغندن كونده اوچ اجتماع ياپيلوردى . صباحدن اوكله يه قدر ؛
اوكله دن صوكر ؛ كيجه . صباح اجتماعلرى 3-4 ساعت ، ديكر اجتماعلر ايسه ايكى ساعت
قدر سوريوردى . ساعت اوچله بش آراسنده ا كثر يا مختلف چاي ضياقتلرى واردى .
اوقسفوردك ، طبقى بزم اسكى مدرسه بنالرينى خاطر لاتان قرون وسطائى بنالرى آراسنده كى
فرحلى ، كنش و كوزدل باغچه لرده ويريلن بوضياقتلر پك صمى اوليوردى . اوكله يمكلرندن
صوكر ، كتيخانه لرى ، موزه لرى ، اوقسفوردك تاريخى بنالرينى كز مك اچون بعضى تنزلر
ترتيب ايدلمشدى . چارشانبا كوني ، بويوك برىتانيا حكومتى نامنه قونغره ده كى رسمى
مثالر شرفته بويوك رضياقت و يريلدى . بويله جه ، قوتلى ودواملى بر صورتده چالیشان قونغره ،
جمعه آقشامى مساعيسنى بيتيردى ؛ و ايرتسى كون 11 ده عمومى اجتماع عقد ايديلرك نهائى
قرارلر ويريلدى ؛ نطقلر تعاظى ايديلدى ؛ و اوچ سنه صوكره « ليدن » ده طوپلانمق اوزره ،
قونغره نك ختامى اعلان اولوندى .

اوقسفورد قونغره سنده ، بنى علاقه دار ايدن موضوعلره عائد مهم راپورلرى ديكه مك
اوزره ، وقت بولمقجه مختلف شعبه لره كيدوب استفاده ايدىوردى . مثلاً ، فرانسه آركد -
اولوزى عالمرندن مشهور « فوشه » نك « بلخ » شهرى آثار عتيقه سى حقنده كى قونغره رانسى ،
« نيكتين » ك « اورميه حواليسنده كى افشارلر ، حقنده تدقيقاتى ديكه يه بيلدم . لاكن ،
مساعيسنه دوغروندن دوغرويه اشتراك ايتديكم سكرنجى « اسلام - تورك تدقيقاتى شعبه سى »
اجتماعلرى اوقدر چوقدى كه ، بوتون آرزومه رغماً ، سائر شعبه لرده ديكه مك ايسته ديكم

برطاقم قونقهراتسلرده بولونمق مع الاسف قابل اولمادی. مثلاً پروغرامده «وادالا» اسمنده بر ذاتك «صامسون شهرينك ماضيسى، حالى، استقبالى» آدلى بر راپورى، يته پروفيسور «فوشته» نك «افغانستانده صوك آثار عتيقه تحرياتي» حقنده قونغهر نسي، وداها بوكي نى علاقه دار ايدن برطاقم شيلر اعلان ايديلشدى؛ مع الاسف، بونلره كيتمك ايجون وقت يولامادم.

«تورك-اسلام» تدقيقاتى شعبه سنك رئيسى، اوقسفورد دارالفنوننده عرب لسان وادبياتى مدرسى پروفيسور «مارغوليوث» دى. عرب لسان وادبياتنه عائد بر چوق اسكى متلر نشر ايتمش و مختلف تدقيقاتده بولونمىش اولان بو فاضل ذات، شعبه نك مساعيسى جداً يويوك بر مهارت و نزاكتله اداره ايتمشدر. بزم شعبه ده، فرانسه نك، انگلتره نك، ايتاليانك، هولاندانك وبالخاصه آلمانيانك وداها بر چوق مملكتلر معروف اسلاميات متخصصلى كوزه چارپيوردى. هر حالده، كرك اشتراك ايدن عالمك شىخصى قيمت و شهرتى، كرك اجتماعلرده اوقونان راپورلر كيت و كيفيتى اعتباريله، سكزنجى شعبه، بوتون قونغره نك اك قوتلى شعبه لرندن برى تشكيل ايدىوردى. عمومى علاقه يي جلب ايدن راپورلر اوقونديغى زمانلر، سالونده الى كشيدن فضله سامعين كتله سنه تصادف ايدىليوردى.

يالكىز، شوراسنى اسفله سويله مك لازمدر كه، شعبه مزده اوقونان راپورلر آراسنده «تورك» تدقيقاتنه عائد اولانلر فوق العاده محدود ايدى. «عجم» وبالخاصه «عرب» تدقيقاتنه نسبتله «تورقولوژى» نك بوقدر محدود بردا ئره ده قالمه سى، بو خصوصده بوتون مدنيت دنيا سى قارشى سينده بزه ترتب ايدن علمى وظيفه نك اهميتنى و آغيرلغنى كوسته رييور... «آنادولو» لهجه لرى تدقيقاتى مسئله سنك بوكونكى حالى ندن باحث بر راپور اوقويه جنى پروغرامده اعلان ايدىلن پولونىالى پروفيسور «قووالسكى» قونغره يه اشتراك ايدمه ديكى كى، عثمانلى تاريخنه عائد بر راپور اوقويه جق اولان آلمان مستشرقى پروفيسور «باينغهر» ده اوقسفورده بكمه مشدى.

«وايقان» دن كلن پاپالق ممثللرينك رئيسى «موللا» آدلى اختيار بر راهب دى. بو راهبك اساساً تورك اولوب صوكرادن قاتوليك دينى قبول ايتديكنى انگليز غزته لرى يازديلر. بو ذاتك «نامق كمال» ك مشهور «زونان مدافعه نامه سى» حقنده بر راپور اوقويه جنى اولجه پروغرامده اعلان ايدىلشدى. فقط بيلمم نه دن، «موللا» بو راپورنى

قونغرہ ده او قویامادی . اویله صانیورم که ، « علمی » بر ماهیتده اولمقدن زیاده صرف قاتولیکلک نقطه نظرندن « دینی بر تنقید » ماهیتده اولان بو راپورک او قونمه سته ، قونغرہ هیئت راضی اولمادی . چونکه ، بو کبی علمی قونغرہ لرده ، بویله دینی و اعتقادی ماهیتده مناقشه لر تماماً ممنوعدر . ایشته ، بو اعتبار ایله ، قونغرہ ده « تورقو لوزی » یه عائد موضوع بحث ایدیلن همان یکانه مسئله ، « خوارزمشاهلر دورنده بر تورک لسانجیسی » آدلی راپورم اولدی . اولجه « تورکیات مجموعہ سی » نك ایکنجی جلدنده ده بوندن بحث ایتشدم . بوراده راپور موضوعنی خلاصه عرض ایدیم :

روس تورکیا تحیلرندن « مه لیورانسکی » 1900 ده تورک لساننه عائد اسکی اثرلر حقنده غایت مهم بر تدقیق نشر ایتشدی . بو تدقیق نامه ده ، اسلامیتدن صو کرا تورک لساننه عائد یازیلان اک اسکی اثر اولق اوزره « محمد بن قیس » اسمنده بر مؤلفک « صوک خوارزم حکمداری جلال الدین نامنه تألیف ایتش اولدینی کتاب » ذکر ایدیلوردی . « مه لیورانسکی » دن صو کرا ده ، تورک لساننه عائد اسکی اثرلردن بحث ایدن بر طاقم ماجار و روس عالملری ، نه « محمد بن قیس » حقنده ، نه ده اونک بومهم اثری حقنده هیچ بر معلوماته مالک اولامادیغمزدن . متأسفانه بحث ایتدیلر . « ابن مهنا » آدلی ایلیخانیلر دورنده یاشامش بر عرب لغتجیسی ، اوچ بش سنه اول استانبولده طبع ایدیلن « حلیة اللسان » آدلی اثرینک ایکی یرنده بو « محمد بن قیس » ک اثرندن بحث ایتش ، و « مه لیورانسکی » بونک موجودیتی اوندن او کره نمشدی . حالبوکه ، تورک لساننه عائد بویدی عصرلق اثرک ماهیتی و مؤخر مؤلفلر طرفندن اوندن استفاده ایدیلوب ایدیله دیکنی او کره نمک ، تورک فیلولوزیسی اعتباریله چوق بویوک بر اهمیتی حازدی . ایشته اوقسفورده ده اوقودیغم راپورلر مک برنده ، بو اسکی اثر و محرری حقنده یکی بر طاقم معلومات و یرمکه موفق اولدم . « محمد بن قیس » ک تألیف ایتدیکی لغت کتابنک یالکیز « ابن مهنا » یه دکل ، سائر بر طاقم مؤخر ایران مؤلفلرینه ده معلوم اولدیغنی ، بر طاقم ایران لغت کتابلرنده اوندن دوغروندن دوغرویه ویا بالواسطه آلمش معلوماته تصادف ایدیلدیکنی ایضاح ایتدم . صو کرا ، بو کتابک اسمنک « تیان اللغات الترکی علی لسان القنقلی » اولدیغنی یعنی ، خوارزمده بویوک بر اکثریت تشکیل ایدن « قانقلی » تورکلرینک لهجه سنی احتوا ایتدیکنی ده کوستردم . اوندن صو کرا ده ، « محمد بن قیس » ک شیمدی یه قدر ظن ایدیلدیکی کبی مجهول بر آدم دکل ، بالعکس او دورک چوق معروف بر عالمی اولدینی میدانه قویدم . فی الحقیقه ، بو آدمک شخصی و سائر بر طاقم اثرلری ، ایران فیلولوزیسیله اشتغال ایدنلر

آراسندہ پک معروف اولدینی کبی، ایران صنایع ادبیہ سنہ عائد پک مهم بر اثری ده مقدما اور و پاده طبع ایدیلشدی. او یله اولدینی حالده، بو آدامله، تورکجه لغت یازمش اولان «محمد بن قیس» ک عین آدام اولدینی شیمدی یه قدر آکلاشیلا مامشدی. ایشته بو صورتله تورک فیلولوژیسنه عائد مجهول و چوق مهم مسئله لردن بری، بردن بره ایجه تنور ایتمش اولدی. بو خصوصده سرد ایتدیکم ملاحظه لریک قونغرہ جه هیچ بر اعتراضه اوغرامادیغنی ده آریجه علاوه ایتک ایستهرم. بوفرانسزجه راپورم قونغرہ ضبط نامه لرنده عیناً انتشار ایدجکدر.

قونغرہ ده ایران تدقیقاتی ایکی یه آریلشدی: اسلامیتدن اولکی ایران تدقیقاتیه اوغراشان شعبه آریدی؛ بزم شعبه مزده، یالکیز، اسلامیتدن صوکرکی ایران عائد تاریخی و لسانی مسئله لر موضوع بحث اولیوردی. بو تدقیقات، تورککله عائد تدقیقلره نسبتله ایجه چوقدی؛ فقط عرب تدقیقاتیه مقایسه ایدیلنججه، بونک ده پک محدود قالدیغنی کوزه چاریوردی. عمومی برفکر ویرمک ایچون بونلردن ده قیصه جه بحث ایتک ایستهرم:

هولاندانک کنج و قیمتلی مستشرقیندن دو قنور «قراه رس»، «اسکی اسلام جوغرافیا اثرلرنده ایران عنعنہ سی» نامنده جدأ مهم بر راپور او قویه رق، ایلک اسلام جوغرافیا جیلرنده موجود بر طاقم معلومانک «ساسانی دوری» عنعنہ لرندن قالمش اولدیغنی کوستردی؛ اسکی اسلام جوغرافیا سی حقنده کی تدقیقاتیه طاینمش اولان موسیو «غابریهل فہرران» ده بونی تأیید ایتدی. صوکر، ایران دولتی نامنه قونغرہ یه اشتراک ایدن «میرزا محمد خان قزوینی»، اسکی ایران شاعرلرندن «بدر جاجرمی»، نک اوغلی طرفندن یازیلش پک مهم اسکی بر «شعر مجموعه سی» حقنده معلومات ویردی. قیمتلی نشریاتیه اوروپا علم عالمنجه اوتهدن بری طاینمش اولان بوفاضل ذنک راپوری، بر نقطه نظر دن مهمدی: [هجری 141] ده یازیلان «مونس الاحرار» نامنده کی بوشعر مجموعه سی، بر چوق اسکی ایران شاعرلرینک فارسی شعرلرینی احتوا ایدیوردی که، بونلر آراسنده، تورک اولدقلى اسملرندن در حال آکلاشیلان و شیمدی یه قدر اسملری ایشیتیلمه مش اولان مختلف تورک شاعرلری ده موجوددی. بونلردن «حسن اوغلی» ادلی بر تورک شاعری حقنده و قتیه بن ده تدقیقاتده بولونمش و اوکا عائد بر طاقم مقاله لر نشر ایتشدم؛ بو مقاله لردن «حسن اوغلی» نک هجری سکزنجی عصر باشلرنده یاشادیغنی، موجود وثیقه لردن استدلالاً، تخمین ایدیوردیم. ایشته «مونس الاحرار» ک میدانه چیقما سی، بو تخمینده هیچ آلدانمادیغنی قطعیتله میدانه قویدی. ینه بو مجموعه ده «عمر خیام» ک اون ایکی رباعی سی ده موجوددر که، شیمدی یه قادر بیلین

وباعيلرك اك اسكيلرى بونلردر . آلمان مستشرقى « بارون روزن » 1928 ده برلينده «كاويانى» مطبعه سنده باصيلان « رباعيات حكيم عمر خيام » آدى اثرينك ذيلنده بونلرى درج ايتمش اولديغى كى، معروف انگليز مستشرقى «سير دى نيسن روس» ده بونلرك انگليزجه ترجمه سنى «لوندرو شرق لسانلرى مکتبى مجموعه سى» نده نشر ايتمشدى .

كنج انگليز مستشرقلرندن موسيو «لهوى»، «عبدالله انصارى» يه نسبت ايديلن اسكى بر «يوسف و ذليخا» نسخه سى حقه نده كى تدقيقاتندن بحث ايتدى . وبونك اوكا عائد اولامايه جغنى پك مدلل بر صورتده كوستردى . بوضورتله، اسكى بر خطا، اورتادن قالمش اولدى . ايران تدقيقاتى ساحه سنده، بونلره علاوه اولارق، برده بىم «عمر خيام» حقه نده ارقودينغم راپور واردى . فرانسرجه متنى قونغره نك ضبطنامه لر نده طبع ايديله جك اولان يو راپورمده، «خيام» ه عائد پك مهم يكي بروثيقه دن بحث ايتدم :

تبريزلى «ياراحمد» آدى بر مؤلف، هجرى 867 سنه سنده خيامك 487 رباعيسىن طوپلامش؛ و بوكا، «خيام» ك حياتنه عائد مهم معلوماتى محتوى برده ترجمه حال علاوه ايتمش . اسكى عثمانلى مؤلفلرندن مورخ «على» و صوك زمانلرده «خواجه فهم» بوندىن استفاده ايتمشلر . «حسين دانش ميرزا»، «رباعيات عمر خيام» آدى اثرينك ايكنجى طبعنه علاوه ايتديكى بر ذيلده بواثر دن بعض نقللرده بولونمش . لاکن، يا اثر ك لسانى و تاريخى اهميتنى لايقيه تقدير ايدمه ديكندن، يا خود، اثرى لايقيه تدقيقه وقتى اولماديغندن، اوندىن هيچ استفاده ايدمه مش . حتى الك غريبى، بونسخه يى زرده كورديكى بيله سويله مه مش . ايسته بن راپورمده بواثر دن بحث ايتدم؛ «خيام» ه عائد شيمدى قدر بيلين شيلرله بواثر ك و يرديكى معلوماتى تنقيدى بر صورتده قارشىلاشدير دم؛ حتى، كندى كورديكىم نسخه ايله «على» نك و «خواجه فهم» ك كوردكلى نسخه لر آراسنده كى فرقلى ده كوستردم . «خيام» ه عائد تدقيقاتك اوروپاده وبالخاصه «انغلو ساقسون» عالمنده ناصل بويوك بر علاقه ايله تعقب اولونديغى معلومدر؛ و اعتبار ايله، بىم و يرديكىم معلومات ده يالكنز قونغره ده دكل، انگليز يومى مطبوعاتنده ده ايجه بر علاقه لوياندير دى . قونغره ده ده بومسئله اطرافنده بر طاقم سؤاللر صورديلر؛ «خيام» حقه نده مهم تدقيقاتده بولونان دانيمارقه لى مستشرق موسيو «قريسته زدن» ك اخيرا نشر ايتديكى اثر نده شرد ايتديكى مطالعه لر حقه نده، صوكرام، «خيام» ه اسناد ايديلن رباعيلرك وثوقى حقه نده نقطه نظرلرمى بالخاصه و كره نمك ايسته ديلر . لازم كان جو بلرى و يردم . برلين عمومى كتبخانه سى شرق يازمه لرى شعبه سى مديرى دوكتور «وايل» ده، بومناسبتله، «خيام» ه عائد يكي بر رساله دن

مبحث ايتدى. اوقودىغى راپور، بويىله بويوك قونغره لردە اوقونمەسى معتاد بوتون بوجنس راپورلر كى مختصر اولديغىدن، بومهم مسئلەيه دائر « لوندردە شرق لسانلرى مکتبى مجموعەسى » نە ايرىجە بر مقاله يازمەمى، بومکتبک فاضل مديرى « سيردە نيسن روس » بويوك بر نزاكتاه التماس ايتدى. بنده بو آرزويى مع الممنونيه اسعافه چاليشه جغمى سويلادم.

« خيام » ك رباعيلرىنى احتوا ايدەن ك اسكى نسخە، اوقسفورددە « بودلەيەن » كتبخانە سنده بولونان نسخە دركە [865 هجرى] دە يازيلمىشدر؛ ريكالكر [185] رباعىيى محتويدر. حال بو كە بنم قونغره دە بحث ايتديكم نسخە، بوندن آنجاق ايكي سنە صوكر ايازىلديغى حالده، [487] رباعىيى احتوا ايتمكە در. ايشتە بو ايضاحاتدن صوكر، « خيام » مر اقليلرىنك بويكى وثيقەيه قارشى نەدن بو قدر قوتلە علاقەدار اولدقلىرى چوق قولايقلە آ كلاشيلير اميدندەيم.

ايشتە، بو خطرەلر استشنا ايدىلنجه، بزم شعبە دە اوقونان سائر راپورلرهمان كاملاً عرب تدقيقاتنە عائد دى: « بيروت » جزويت مکتبنە منسوب موسيو « بويىژ » عرب اسقولاستيكلرىنك اثرلرىنى عربجه تنقيدلى متنى وفرانسزجه ترجمە سيله برلككە احتوا ايدەجك بر « كليات » حاضر لامقدە اولدقلىرىن بحت ايتدى. قرون وسطا فلسفە تاريخى اعتباريله پك مهم اولان بو تشبثى، قونغره بويوك تقدير ايله قارشىلادى. « برلين شرق لسانلرى مکتبى » نك فاضل مديرى پروفيسور « ميتووخ » طبعاً بالعموم اسكى اسلام متنلرىنى احتوا ايدەجك ديكر يكي بر كليات پروگرامندن بحث ايتدى؛ و آلمانىادە طب تاريخى تدقيقاتيله متوغل مؤسسەلرك بو تشبثلە شدتلە علاقەدار اولدقلىرىنى سويلەدى. قونغره دە بو تشبثك بويوك بر اهميتى حائز اولديغى متفقاً تصويب ايتدى.

شعبە مزده عرب تدقيقاتنە دائر اوقونان راپورلرك ساده جە موضوعلردن بحث ايتمك بيله أبى اوزون سورەر. يالكز، شونى قيد ايدەيم كە مشهور ايتاليان مستشرق پروفيسور « نالينو » نك راپورى « اسلام حقوقى تاريخى » اعتباريله پك مهمدى: عمومى حقوق تاريخيله اوغراشان بوتون عالمر، شيمدى يە قدر، اسكى بر « سريانى حقوقى » موجود اولديغى واسلام حقوقك تشكلى اوزرنده بونك بويوك تأثيراتى بولونديغى قبول ايدىيورلردى. حال بو كە پروفيسور « نالينو »، « سريانى حقوقى » ديه بيلين شيتك اسكى واورىژينال برشى اولمايوب، اسلام اثرلرىنك ترجمە سندن عبارت اولديغى مدلاً اثبات ايدەرك، بو ادعائك تماماً اساسسىز اولديغى ميدانە چيقاردى.

قونغرهده جريان ايدن بر حادته يي ، مملكتتمزي علاقه دار ايمهسى دولاييسيله ، بالخاصه ذكر ايتمك ايسته رم : كنج وقيمتلى آلمان مستشرقلرندن « دوقتور شاخت » استانبول كتبخانه لرنده كي پك نادر بعض يازمه لر حقنده مهم ايضاحات ويردك قونغرهده بويوك بر علاقه اويانديردي . في الحقيقه ، استانبول ، اسكي كتبخانه لر ينك احتوا ايتديكي يوز بيكه ياقين يازمه عرب ، عجم ، تورك اثرلري سايه سنده ، اسلام تدقيقاتي ايچون حالا اك مهم مركز ماهيتني محافظه ايتكمكده در ؛ نه آوروپاده ، نه ده اسلام دنيا سنك ديكر ساحه لرنده استانبول كتبخانه لريله مقايسه ايديله جك بر معلومات خزينه سى موجود دكلدر . توركلك ، اسكي عصر لردده ، اسلام دنيا سنك علماً اك مترقي بر عنصرى اولدينى بونكه ثابتدر . توركيه ده جمهوريت اداره سندن اول بو كتبخانه لردن لايقيه استفاده ايتك ، هله اوروپا علم آداملري ايچون ، پك مشكلدى . ايشته كتبخانه لر مركز اوزمانكي جيع حلى بيلن ، واوزمن اوغرا دقلري بويوك مشكلاتي خاطر لايان بعض مستشرقلر ، دوقتور « شاخت » ك بيان اتندن صوكرا ، سوز آلارق ، بواسكي وضعيتدن شكاييت ايتديلر . بن ، بوكا قارشى ، جمهوريت اداره سنك قورولوشندن صوكرا ، كتبخانه لر مركز بوتون علم اربابى ايچون آچيق اولديغنى ، بين الملل علمى تعامللره بوتون اوروپا مملكتلري كي توركيه جمهوريتنك ده تماماً رعايتكار بولونديغنى ، كرك معارف وكالتمزك كرك استانبول دارالفنوننك بو خصوصده علم آداملرينه اعظمى مظاهرتده بولون دقلرينى سويله دم ؛ وسوزلر مه دليل اولمق اوزر دده ، صوك سنه لردده استانبولى زيارت ايتمش ، ياخود ، « توركيات انستيتوسى » واسطه سيله كتبخانه لر مزدن استفاده يه موفق اولمش مختلف مستشرقلري كوستردم . اساساً دوقتور « شاخت » ده راپورنده بوتسهيلا تندن كمال شكرانله بحث ايتمشدى . بسوزلرم قونغره اعضاسى طرفندن چوق حرارتلى آلقيشلرله قارشيلاندى . جمهوريتمك علمى مساعى يه قارشى كوسترديكى بو صميمى علاقه ومظاهرتدن پك ممنون ومتحسس اولديلر .

مطالعه نهايت ويريركن ، بويله مهم بر قونغرهده توركيه جمهوريتنى واستانبول دارالفنوننى تمثيل كى شرفى نسبتنده مسئوليتلى علمى بروظيفه يي عهدده توديع صورتيه حقمده چوق بويوك براعتاد كوستردن حكومت جمهوريه يه واستانبول دارالفنوننه شكران ومقتلرمى تكرار ايتمك مجبوريتنده يم .

مدرس كورسيلي زاره محمد فؤاد

استانبول دارالفنونى ادبيات فاكولته سى رئيسى